

~~38099~~

БС (кар)
Б 183

К 2 Р 2 ч. 1759

Байқұллань D.

~~38081~~

ZALIXAT

(POEMA)

Qaroblnasizdat

Narsana 1935 ç.

Важқулланъ Давт

Проверено 1903 г.

К-2224.1759.-3

Z A L I X A T

(ПОЕМА)

К.-Б.А.С.С.Р.
Республиканская библиотека
им. Н. К. Крупской
гор. Нальчик

Qaroblasizdat

Narsana—1935 ç.

С (карач)

Б 18

Даут Байкулов

З А Л И Х А Т

(ПОЭМА)

КАРОБЛНАЦИЗДАТ
КИСЛОВДСЮ 1935 г.

Uvlu buqov tögerekni qurşalav
Çarlb xalqnı qanb emgen zamanda,
Qarbnlarb tıq volquncuna talav,
Çaşalla mıñ-mıñ çyllanb xaman da.

Dunjanb qurşalaqan uv sñçırnb
Ortasb oktjavr ajda sėgyldy,
Ol çrlata revoljusion çrnb
Çarboq da ysyvyzge tėgyldy.

Qurutdu ol „sıjlb“ „sıjsız“ xallanb,
„Bij“ „qul“ demeı xar kim birden çaşarca,
Bırleşdirib mıñ-mıñ bercli qollanb,
Ol adetni sav dunjada boşarca.

Andan sora acyla başladıq
Buzulmazlıq keñ dunjaqa boşlanb,
Sıqanaq buruvnu uatvb taşladıq
Ol tot kesgen sanlarıbbız hoşlanb.

Tışırıvqa ol kın çolla acılb
Keslerine erkinlikle berilib,
Av salqannb sıltavlarb cacılb
Sosialist çolu bla kerilib.

Ol zamandan qalъv ketgen buqula
Bir qaumnu k zlerine savadъ,
Ajazъmaj k v  erlede  uqula
Xatasъzlaj nencalanъ qavadъ.

Alanъ tolu erkinlikge sallъq
Artъqlъqnъ varъsъnda qurutub,
Quru bir  ol vardъ qauana qallъq:
Toxdasala esgi xalnъ unutub.

Ol  ol da  anъz kolxozda  a avdu
Urunъanla ara mylkge  ъjъlъv,
Anъ bla ol adetden vo avdu
Esgici rik kir  olladan tъjъlъv.

Kolxoz mylkge  anъ-qanъ ajlanъv,
K z  iltinin saqla anca saqlasa,
Ol  a av a tyz  yregi vajlanъv.
Xar bir i de ara mylkny  aqlasa.

 anъz ol kyn tъ ъrvla quanъv
S zde tyjyl, i de tyzlyk tavarla,
Bu verilgen erkinlikge inanъv
Zorluq etgen kir adetn   avarla,

Arъ deri az bolsada, k resiz,
Esgici adet, esgi  oruq ketmejd ,
Nenca i ni qarav varъn k resiz.
Ol qyъqla tolu qurub bitmejd .

Kir  myrden qalъv ketgen bir xalnъ
Baiajda men sizge suratlajъm,
Asъq etiv ne tuqum zat vol annъ
Ba dan ajaq qaldъrmaj  omaqlajъm.

Körgenleni savlaj közyn qamatxan
 Tolqan ajca, çarьq ura vetinden,
 Barььna arivluqnu sanatxan
 Birini da ketmez kibik esinden.

Zalixatxa on çeti çыl çetgened,
 Съвьq kibik ariv bitiv sanlarь,
 Kөvleni ol vek suqlanc da etgened.
 Syjmeklikge ватыльсьв халларь.

Bir kyn kesi tojqa vardь quanьв,
 Çyrekciği ol ojuna асьа,
 Tenle vla ojnaj edi çивапьв,
 Betciginden çarьq uruv сасьа.

Seir voluv varь аңа qaralla,
 Birisi da közyn andan alalmaj,
 Çaş qaum da „alalsaq“ dev maralla,
 Tynylyv a ne azсьqda qalalmaj.

Tөгerekde tevsej edi сайqальв,
 Subaj bitgen сапсьqlарь bygyle,
 Gokga ханса арь-berі сайральв,
 Qara сась imвашьndan төgyle.

Ol kyn ань birev тыşdy ьзьndan,
 Альqа dev көzy qarav termile,
 Qacxa deri vek kyreşe çазьndan,
 Tura edi kece kyn da emile.

Өлмесем'а муну алмай қалмам деу,
Ой ақыһн кеси ана улеғди,
Андан ваһха бир қыһн да алмам деу,
Ем артында ылај ајтыв кыреғди.

Ҙағ:

—Кел деу senden бек tileјме алырға,
Ҙағ ғырегim ol ақыла бөлуыв,
Өмырым да seni ыла қалырға,
Surатың да көз гинчимде көруыв.

Tatлы тилde маңа pismo Ҙазsана,
Ајтхан сөзын ғырегime Ҙарарca,
Көлтүрүлген esimi бир бассан'а,
Көзүм Ҙарыв мен да халқыға қарарca.

Қыз:

—Syje bolsаң, мен да оқай demezem
Разь volub ајтханывнь етерге;
Сөз ајтханыв бирда Ҙуқыға көрmezem,
Хазыраныв kesim саңа кетерге.

Атаң, анаң sen ајтханыв syјmejle,
Харарларыв еsiteме, билеме,
Бек қорқыандан тау ешikге ијmejle,
Uзақ тылды, аны ва мен көreme.

Ала işni ваһха Ҙерin marајла
Esgi, cirik adetleni kыcynden,
Malға, mylkge, qalqan zatxa қарајла,
Birini da ala ketmej ysynden.

Çaş:

— Əmyry da vuzulmazlyq işime
Ata, ana sözlerine qoşalmam,
Allaj zatn kesim alyv esime,
Ань bla çaşavumu voşamam.

Ol zatxa dev aqylyň vөлmezse,
Inandyrъv kerti söz da vereme;
Ajtхан bolsa, birda çuqqa көrmезse,
Seni alaj bek vaqaly көreme.

Muratymdъ seni bla tururqa,
Andan başxa çoqdu meni көlymde,
Saңa qarşы qaumnu keң ururqa,
Ma oldu, inan, bygyn çyregimde...

Alaj ajta Zalixatn qojmaj ed
Çaň-qaň aň bla bitgenlej,
Suvutsa da tilegenden tojmaj ed,
Auzu da ertden-inir çetgenlej.

II

Bir kyn tyşdy Zalixatn esine
Çaş aqyly tavkelleniv, көlleniv,
Харар verdi tilegenni kesine
Barьrqa dev auzcuqu tilleniv.

Alaj bla onovlaryn eterge
Saçajşъv tevredile birgelej,
Kөllerinde tutxan işge çeterge
Bara elle quannanlaj kylgenlej.

Bara-varьв та̇ша çerge kirdile,
Bir yj volub aarq̇a dev oylanьв,
Bir qaum'a qarav anь kɵrdyle,
yrekleri vo zatlaq̇a vajlanьв.

Qьznь kici qarnaьq̇ь erlejin
Seskekleniv ɵrge turdu qararq̇a,
Cavьв varьв kɵv izledi kɵrmejin
Ala ne zat ajьrларьн mararq̇a.

Tɵrt anьna tylky kivik ajlanьв,
Qaraj ketiv turqan erin tavxan ed,
yregine kir nietle vajlanьв,
Olsaqtan erlaj elge cavxan ed.

Bek guzava quş usxanca atьвв,
Mььмаjьн aььq̇ tojq̇a çetgen ed,
Barььнь yregine qatьвв,
Xalq̇a ini vьlaj aсьq̇ etgen ed.

aььq̇:

— Majna ala tȧша erde olturub,
Sɵz sɵlee, xapar ajta turalla,
Kɵzlerin da ьlamuqdan tolturub,
Bir kişida kɵrmesin dev qorqalla.

Men varqanьв ala qarav kɵrgenlej
Sesgekleniv ɵrge-ɵrge turdula,
Xaparларьн ajьрьмь vilgenlej,
Sɵzlerin da vaxa zatxa burdula.

Bek qorqdula betleri da qъzarъv,
Cъqъv qaladъ der kibik çanlarъ,
Amalsъzdan arъ-beri uzalъv,
Ma alajdъ ekisini xallarъ.

Ajtma dev'a ala menden tilelle,
Inanmaqan savъv arъ çetigiz,
Ajtъrъmъ bir işeksiz bilelle,
Alaj'a siz syjgen kibik etigiz.

Andan sora көв харarla cасыла,
Qajqъ tyşdy Zaliyatъ kesine,
Kynden-kynъ em tereni асыла,
Başxa zatъ almaz kibik esine.

Cъqalmazca temir avda buvuldu,
Bek qorqъqandan sancъqlarъ qaltъraj;
Betcigi da көz suv bla çuvuldu,
Qaş tyvynde көzcykleri çыltъraj.

Çaşъ anasъ bu xарarnъ biliv,
Çыlan kibik çolqa cъqдъ cылçъrav,
Almasъn dev em qatъna keliv,
Bek camlandъ ol çaşъna qъçъrav.

Kөkyregin көkge аcъv olturuv,
Acъ-acъ sözle bla sөleşdi;
Tөгeregin хонşuladan tolturuv,
Çaşъ bla vыlaj ajtъv kyreşdi:

Qatın:

— Ань алсан, vergen sytym xaramdъ,
Асық etiv bygyn turu ajtama;
Uaxdъm da meni ol kyn bolqandъ,
Сақыş etiv bu işlege qajtama.

Малъ, mylky, сыъ, ваşъ tenirek
Хар bir işde mana tenlik eterca,
Сыъсызлыqдан kesi uzaq, kenirek
Çyregimde tutxan işge çeterca,

Allaj qызнь sana kesim allyqma,
Tintiv, qarav çaravlusun көргенlej,
Ръsxъmъ da ma ol işge sallыqma,
Bir zatъmъ ajamajъn vergenlej.

Оқaj desen, xaram etiv qojarma,
Өmyrde da men көзыне qaramaj,
Nalat veriv em vetini çojarma,
Dunjaң keter bir zatxa da çaramaj.

Çyregimi uzununa çarasa,
Ajtxaнъmъ qulaqъna almajъn;
Ne ajtırma xalq көзыме qarasa,
Sana meni ajtxan sözüm bolmajъn...

Andan ketdi tuvra qызнь qatъna,
Çavlurqu da çerge çete sozulub,
Erşi atla ataj anъ atъna,
Bet tyrsyny тапъlmazca vuzulub.

Tört çanьna tykyrygy casyла,
Majmul kивik arь-berі sekiriv,
Qarьş saqlь auzu da asьla,
Nenca tyrly sözle bla çekiriv.

Qatьn:

— Toxdamajьn sen çasьmь aldajsa,
Auzunu ertden, inir çetdiriv,
Ol tursa da, sen yjynde qojmajsa,
Ajtxanьnь kesin aңa etdiriv.

Seni kelin etiv yjde olturuv,
Bu dunjada bir kynny da çaşamam;
Otçaqamь seni bla tolturuv,
Allaj syjsьz qaumlaqа uşamam.

Andan ese men açalsьz ölyrme,
Syjsьzlyqа, ucuzluqа qalmajьn,
Seni көrmeј topuraqnь көryrme,
Ol betni va tuqumuma salmajьn.

Maңa tuvra voluv endi çyryme,
Seni көryv сьdamajдь savьгьm;
Ijmem seni өlmeј turuv yjyme,
Xazьr voluv bitgincinne qavьгьm.

Тьnc turmasaң, тьсьмајьn çeterme,
Sözlerimi alьr kивik esine,
San sanьnь para-cara eterme,
Çan qorquvla salьr kивik kesine.

Qız:

— Çoqdu xatam, icme meni qanьmь,
Qojar zaman ertde ozuv ketgendi,
Sözyn bla aldьrasa çanьmь,
Kөv artьqlьq men çazьqqa çetgendi.

Sensiz da meni çiligimi emelle,
Çeteklerin varь qolqa alqanlaj,
Tөrt çanьmdan çumduruqla tijelle,
Mьlьkларьn meni ysyne salqanlaj.

Auzunu qalaj kenne acasa,
Savlaj xalqnь kesin çutuv qojarca;
Ətyrykge xaparlanь cacasa,
Anь bla sen vetimi çojarca.

Bjьqdьgьv em vetimi qaraltьv,
Çamaqatnь usyvyzge çьjasa,
Çyregimi voşunaqqa taraltьv,
Tyjylvcsy sanlarьmь qьjasa.

Kөvdy endi, çanşama sen voşuna!
Cьdar xalьm meni qalnaj vitgendi,
Kir aqьlnь sьjьndьrma vaşьnа,
Toxdar bolsаn, endi zaman çetgendi...

Bu sözleden ol alьnьv qala ed,
Cartlav cьqadь der kivik көzleri,
Çazьq qьznь tuvra esin ala ed
Auzundan cartlav cьqoan sözleri.

Andan sora çaş da anь taşlajdь,
Atasьna, anasьna aldatьv;
Ekinci va sөz da ajtmaj başlajdь,
Xalq icinde anь betin qaraltьv.

Bir çanьndan qьznь atasь, anasь
Azavьqьnь tuzaqьna saldıla,
Bir çanьndan çaşnь anasь, atasь
Xalq icinde vytev qolqa aldıla.

Bir çanьndan el sөzcyle da qojmalla,
Nasьvsьznь aman kynne çetdiriv,
Barьsьda anь etinden tojmalla,
Dunjalьqdan kesin erek etdiriv.

Uj tyvynde kəkreğine olturuv,
„Bediş“ „səgyş“ sөzle vla qьjnalla;
Etin, butun kylytmleden tolturuv,
Bir kesekni andan qolnu tьjmalla.

Qьjnьlnь tyrsyncygy buzuldu,
Savij eti çumduruqqa təzalmaj,
Tanьlmazca vojuncuqu sozuldu,
Artьqlьqьnь ol ysynden alalmaj.

III.

Azavьqьnь tuzaqьnda bulqanьv,
Nenca çerge ol aqьln yleşdi;
Bilekleri bir-birine culqanьv,
Izlej ketiv ol çaş vla sөleşdi.

Qız:

— Aman atla atalaqandь атыма,
Savlaј elni varьsьna çajьlv,
Bir kişida kelmej qaldь qatьma,
Keslerinden meni kenne ajьrv.

Varьsьda xaram etiv qojalla,
Kəzyme va birisida qaramaj;
Kece kyn da men çazьqnь soјalla,
Sen da qaldьn bir zatьma çaramaj.

Nedi maņa ajtсь vygyn muratьn,
Çaşьrma da çyreginde volqanь,
Barmьd seni xajьr volur bir zatьn,
Ma kərese kəzym qandan tolqanь.

Çaş:

— Eşiteme, varьsьnda bileme,
Ac da qara çyregimi icine,
Kəzym vla birin qojmaj kəreme,
Biz tyşgenbiz esgi xalьnь kucyne.

Çanьm, qanьm seni vla bitgendi,
Unutmazma ɵlyv çerge kirginci
Ne kelsin ɵlyr kyn çetgendi,
Biz bir-biri xalibizni bilginci.

Atam, anam sizge quldu dejdile,
Esgiririk adetlege aldanь,
Ol zatlanь quruqanь bilmejle,
Elden da kişi çuq ajtmajdь camlanь.

Qajqlanьv saңa saqlьş eteme,
Bu volunqqa kece kьn da oqlaşьv,
Saqlьşьmda kəv zatxa da çeteme,
Atam, anam bla da davlaşьv.

Qьz:

— Atan, anan meni savdan sojalla,
Keң dunjamь taqlьrlьqqa çetdiriv,
Ətyrykge xaparlanь çajalla,
El icinde voş sөzleni etdiriv.

Kemirelle qanьmь da çalajla,
Etim bla birisi da tojmajьn;
Kəltyralmaz aur çykle qalajla,
Boldu dev'a ne azcьqda qojmajьn.

Maңa çetdi keң dunjada bu tarlьq,
Ajtmasam da sen xalimi kərese,
Çaңьz sense ol pelaxdan qutxarlьq,
Saqlьş etsen, anь kesin biləse.

Ata, ana sөzlerine qarama,
Maңa ajtxan sөzlerini unutub,
Aman kynde endi meni marama,
Çaşavumu qьsxa etiv qurutub.

Çaş:

— Qalaj bolsun vьgьyn vizni xalьvьz,
Ajtханьnь vek vaqalь kəreme,
Birge cьqsьn bu termilgen çanьvьz,
Saңa zorluq çetgenin'a vileme.

Bek qorqama bygyn seni alyrqa,
Qajqylanьv ne eterge bilmejin,
Ajьgьlvьv seni vla qalyrqa
Endi meni qolumdan'a kelmejin.

Atam, anam maңa җаҗав vermejle,
Kece kyn da erikmejin kyreşiv,
Җyregimi termilgenin bilmejle,
Aqьllarьn ol zatlaqа yleşiv.

Qajqylanьv көv saqьş da etgenme,
Bygyn savьr etmesem'a volmajdь,
Madar izlev nenca җerge җetgenme,
Alajsьz'a muratьvьz tolmajdь.

Qьz:

— Ol sözleni esinemi alasa,
Җаңь җolda adetleni qurutuv?
Ань vla işindenmi qalasa,
Хurҗунунда билетни unutuv?

Zalimlikden qaloqan söz tutasa,
Bek vaqaly emda sьjьv көrgenlej,
Bu җаңь onovlanьv unutasa,
Aqьlvьv ol adetge vөлgenlej.

Sөznü көvge sozar хальm bitgendi,
Айтханьта qulaq salьv тьңьла,
Тьңьласаң, endi zaman җetgendi,
Başьнда тьјьң var ese аңьла!

Çaş:

— Bygyn meni işim vardy, eteme,
Bek aşyqyв anь qoloqа alqanma,
Busaqatdan Bicesynna keteme,
Kecigiv da tav bir kesek qalqanma.

Andan kelejim, birden onov eterbiz,
Aşyqan suv tenizge da çetmejdі;
Tav tyşseg'a elden qasyv keterbiz,
Biz ajtxannь mynda kişi etmejdі.

Qыz:

— Ötyrykny sөleşese voşuna,
Aqylнь totlannanьn асмајьн,
Çyreginde volqan kirni çaşьra,
Esgi cirik kirlerini cасмајьн.

Adam esen, adamqaca qarasy,
Xajvan esen, asьq volsa keterme,
Bu xapardan qutxarьrqa çarasy,
Bolmaz volsa bir madarla eterme.

Çaş:

— Atam, anam seni birda syjmeјle,
Bygyn anь çaşьrьrqa çaramaz;
Bek qorqqandan tav eşikge ijmeјle, K2P24.175
Myдах etsem, maңa kişi çaramaz.

Alanь men myдах etiv көralmam,
Ol zatxa va aqьlнь voleme,
Ol sevevden bygyn söz da beralmam,
Men kesim'a seni yeyn öleme.

İşni başxa tyz çerine qararvıyız,
Ağ deri amalsızma eterge,
Unutdurub tyz çollanь mararvıyız,
Bygyn bolmaz sen ajtxanna çeterge.

Qız:

— Men yjymde tınc qajqırsız turqanlaj,
Kesin edin kece kyn da tilegen,
Kökregimi xaman veri burqanlaj,
Bek syjeme seni, maña kel degen.

Maña ajtxan sözlerini unutub
Çaramaqan sıltavlaqa çetese,
Aqılymь sen başımdan qurutub,
Ajtcь endi ne muratnь etese!

Çaş:

— Seni yjyn qulladandь, bilese,
Tuqumubuz ajtxan işge çetmezle,
Anam kelib sizden verne tilese,
Bizde bolqan adetleni etmezle.

Mьдах bolub ala ol kyn ölyrle,
Dunjalarьn ne azcьqda tanьmaj,
Ajьvıyьqa sora meni köryrle,
Söleşsek da sözyvuzny ajьmaj.

Andan sora bala kibik көrmезle,
Birisi da qaramajьn көzyme;
Ajььılsam maldan ulyş vermezle,
Tilesem da çuav vermej sözyme.

Qız:

— Olmud seni çyregini сьqarqan,
Sanlarънь сарьraqса sarqaltъv?
Kөkregine kir qanlanъ suqarqan
Bir birde va vetinida aqartъv?..

Alqъn verne qajqъsъnmъ etese,
Qalqan zatъ qulaqъna almajъn?
Kөllerine sen alajmъ çetese,
Çyregine vaşxa qajqъ salmajъn?

Oqaj, tova, meni aldaв turasa,
Adamlъqdan kesin uzaq ketgenca,
Işni vaşъn salъv tersge vurasа,
Boş sөleşme sen, xilikge etgenca!

Cojun kivik vetini da qaraltъv,
Kereksizge, voşunaqa çanşajsa;
Kөzlerini arъ-beri araltъv,
Adam tyjyl, bir xajvanъa uşajsa!

Saqъş et da bir qaracъ xalъma,
Bilmejmise mana çetgen kynleni?
Çaşav-çoqdu endi meni çanъma,
Acъq etdin çyreginde kirleni!

Çaş:

— Bek bilese sen qartlanъ xalъsъn,
Anъ ycyn kөlyne zat keltirme,
Berne kivik adetleni varъsъn
Tavmaz bolsаn, seni qalaj eltirme.

Ala andan umut ete turalla,
Savlaj elni varьsьna erişiv;
Ol qьlyqqa aqьllarьn buralla,
Qarьvlarьn ajamajьn kyreşiv.

Qьz:

— Oqaj, tova, allaj işle qaloqandь,
Anь va sen unutmajьn turasa,
Andan veri on төrt қыл da voloqandь,
Çaпь xalнь ol çollaqa burasa.

Sovet vlast ol adetni uatьv,
Zalimlikni, artьqlьqnь atxandь,
Kir çavьvnu ysyvyzden qoratьv,
„Sьjь“, „sьjsьz“ volmasьn dev ajtxandь.

Berne, qalьn degen çolnu varьsьn
Sovet vlast anь kibik qurutad,
Ol dunjapь qojuv ketgen xalьsьn
Tutxanlanь zakon qьsxa suvutad.

Çaş:

— Qajsь sovet keliv anь көrlykdy,
Ne etesiz dev tintiv bizge qararqa,
Xalq qatьnda kimle berne berlikdi
Syjmegenle işivizni mararqa.
Biz da anь көrgyzmejin eterbiz,
Azdan, көbden kişige da bildirmej;
Qartlanь va көllerine çeterbiz,
Tijrebizni kesibizge kvldyrmej.

Qыз:

— Сыфатың адам, қылықың хайванды,
Соқурандым сана айтқан сөзүме;
Бетсізлені сөзу алaj болқанды,
Адамса деv воғ қарадым көзүңе.

Есгі, cірік адет bla қаңсарca
Хар сөзүнден сені алaj көрүнед,
Оl қылықың тереңінен бағларca,
Ақылың'a allajлақа бөлүнед.

Өтырыкны қарағдығыв kesіне,
Ақылыңъ ters қоллақа বুаса,
Бек ғырылдав сөзну алmaj esіне,
Қуlnу, вїjnі sen аҗығыв тураса.

Unutulmaz бу ішлені бірідa
Саңа алaj siniriliv қалырca
Sovet vlast tinte, қарaj kelirda
Tyzyn билir ақылыңа алырca.

IV.

Andan sora аҗығылыв Zalixat
Мыдах халда үйлеріне ketgen ed
Қаһың анаһь сөзcy қатың Zulixat
Uv қыланca erlej савыв четgen ed.

Қажалань заһырdata таушу,
Сөз бағладь савлај elні қыјарca,
Қырылдетив ol тавлань авушун,
Қазық қызыңь vorvajларын қыјарca.

Çetdi sora qızny yjyne qaralьv,
Şıfatьndan qorqar kіvik kergenle;
Ajtđь vьlaj kězleri da aralьv,
Aqььn da amanьbqqa vəlgenlej.

Qatьn:

— Qьзьqьznь yjygyzde tьjalmaј
Oramlada xavle etiv qojqansьz;
Xalqqa qalaj kɵrynesiz uјalmaј,
Elivizni savlaj betin  ojqansьz!

Allaj qьznь tyјyv  anьn alqьncь
Raxatlanьv bir kynny da turmazem,
 er tyvune eltiv anь salqьncь
Men vetimi bir adamqa burmazem.

Siz'a anь san etmeјin  a ajsьz,
Ba ьqьzqa sьјqa sanav qajqьrmaј,
Anь bla virge a  da a ajsьz
Ol vetsizni yjygyzden aјьrmaј...

Belyv-belyv tьrьvu da tьjьla,
Qьсьrqanьn savlaj el da bildile;
Kimi andan, kimi mьndan  ьjьla,
Xon ularь ol tau xa keldile.

Tyrly-tyrly qanla bla qьzarьv
Turqan qьznь myјy cykde eslelle,
Bir qaum da ura elle uzalьv,
Ol kyn ana va  erkinlik vermelle.

Bir kesekden cасыдыла варьсь,
Qатыннь да уjlerine сырдыгь,
Tuz sevgenca, qьznь çyrek çarasь
Асьj edi sancьqlарьн кyjдыгь.

Уjleri da аңа тынсььк vermelle,
Ura, tyje, xar quruda davlaşьв,
Nasьвсьznь adam kivik көrmelle,
Çаңь çаşav çoruqlaqa ojlaşьв.

Сьвьк kivik sancьqlарь выгьldь,
Bet tyrsynyn çарьк кьппе асальмаж,
Kөzlerinden qan çьlamuq төгьldь,
Çyreginden qajьqlарьн сасальмаж.

Kece kьn da azavььqqa salдыла,
Çаңь çolnu adetlerin çаşьгьв,
Sөzcy qaum варь qolqa alдыла,
Çарьк кьппьн qараньлаj аşьгьв.

Buqovlandь Zalixatнь qollarь,
Qарань, kir gөzencikde vajlanьв,
Kөв kere da ata edi tanлагь,
Qьмьzalaj yj tyvynde sojlanьв.

Kөzlerinden aqqan suvu көkregin
Çuva-çuva çerge tamьв vara ed;
Bir kişida quandьrmaj çyregin,
Варь аңа kir bet vla qaraj ed.

Tolqan ajca çарьк vergen beti da
Kemirilgen quv syekge uşadь;
Çazqь qarлаj eriv ань eti da
Сьrajсььqьн ol qorатыв воşadь.

Tarьqьrqa erkinlik da vermelle,
Qьsxa etiv anь varьr çollarьn;
Eldegile ol volumnu көrmelle,
Baıladıla Zalixatнь qollarьn.

Ol sevevden өрге turdu ornundan,
Atlanьv ol qajьtmazlıq çoluna;
Ketdi anь erkinligi qolundan,
Bara edi vıaj ajta varьna.

Qьz:

— Sav qalıqьz, tenciklerim, ketejim,
Azavlıqda mьndan көvny çaşamaj!
Qajьtmazca uzaq çerge çetejim,
Tьnclьq çoqdu men dunjamdan voşamaj.

Sanlarьmь uv çylanla kemire
Turluqumı kerti bolub sezgenme,
Buqovladan cьqalmajьn termile,
Çaşar çolnu terenine kirgenme.

Keter aqıl tьşdy maña көlleniv,
Kөzlerimi bu dunjaqa acalmaj,
Azav tişle men çazьqqa bileniv,
Kyreşelle san-sanьmь cacalmaj.

Cьvьq tijgen sancьqlarьm qaralad,
Uzun-uzun sьzla tьşuv sьrtьma,
Çaş çyregim bu xallaqa taralad,
Bek erişi көrynyv men çurtuma.

Kylymleden kevinimi biceme,
Kyntuvuşda vaurumdan qavlaпъв;
Suv ornuna çylamuqla iceme,
Butum, qolum—варъсьда totlaпъв.

Aldaпъв men ol betsizni sözyne,
Başьma va ketmez qajqъ etgenme;
Tyz ajtaдъ dev qaraj ketiв көzyne,
Cьqalmazьq teren uruqa ketgenme.

Tijrem, xoнşum varъсьда qojmajдъ,
Мылькларьп atadyла usyme.
Çaşar хальм endi birda volmajдъ,
Erkinlikni tavmaj qaldьм kesime.

Çaпьм savlaj çiligimi emelle,
Varъньда maңa dertli көkregi,
Çaпьм savlaj çiligimi emelle,
Taşdan volur ol qaumnu çyregi...

Alaj ajтъв taşajдъ ol çoluna,
Soquraпъв birda artxa turmajьп;
Çavluqun da qatъ qъсьв qoluna,
Bara edi allyп xalqqa vurmajьп.

Ullu сыrtнь tuvrasьndan qarady,
Хамхотuna quşcuq kivik iliniв,
Bek aşьqъв mijik çerin marady,
Çyz metr da aңa alaşa көrynyв.

Ol saqatdan adamla da turdula,
Varъсьда bek qajqьль volqanlaj,
Мысьmajьп ань ьзыndan quvdula,
Qaja vaşь savlaj xalqdan toloqanlaj.

Syre keliv tavsız çerde tavdıla,
Bir kişida varalmazca qatına,
Egeç, qarnaş varıyda savdıla,
Xapar çetiv elni savlaj varına.

Sınajalmaj alajıqda toxdadı,
Kelgenlege kesi allıñ burqanlaj,
Qajıtırqa ne azıqda volmadı,
Çyreginde qajqılağ turqanlaj.

Ekinci da sırtıñ ağı burqan ed,
Aqılıqçı çyz-mın zatxa völynıv,
Alaj bla bir kesekni turqan ed,
Közcygıne bek köv zatla korynıv.

Adamla da, ağı xalıñ ağılav,
Sınarqıñ aşıq volıv bildile,
Biri sölşe, qalqanla da tıñlav,
Sınama dev vılay ajtıv kördyle.

Bir tencigi:

— Çanılv sen ken dunjañ tar etiv,
Sıvıq kiviک sanlağıñ uatma!
Zamansızlaj bu işlege voş çetiv,
Kereksizge çaşavını qoratma!

Közlerini qan suv bla çıvdurma
Arıqlıqla casırla ısynden,
Ariv bitgen sanlağıñ buzdurma,
Varıyda quruv keter esinden!

Saqa kelib qurub qalqan terekca,
Ketme sen bu ters aqıloqa tutulub,
Çerden alyb adam qavxan kögetca,
Bir minutxa bu dunjadan çutulub.

Çazbq bolma boşunaqa aldanıb,
Bu verilgen erkinlikni alalmaj!
Sana çetgen artıqlıqqa camlanıb,
Çyregine savırlıqnı salalmaj.

Kelse edi bygyn meni qolumdan
Qısbıroqa tuvra seni qatıña,
Qorquv bolmaj sana varır çoluma,
Qolum çetse ysynde bir zatıña.

İjmez edim qatı qısbı belinden,
Çanıb varqan çaş çyregin sönynsy;
Aırmazem sen çazbqnı elinden,
Çaşıbqnı kesin eslev bilginci!

Uzaq tyldy, aravız da saznadı,
Qoldan kelmez ol saznaqa varıroqa,
Bytynda bek xomux çyrek vazmadı,
Sermev seni andan beri alyroqa.

Bek mijikdi ma bu sırtı qajası,
Qarasan da korynmejdi özeni,
Bolub qalma bu çurtlanı zajası
Qıjı bolur sanlarqnı ezgeni.

QЫZ:

— Endi meni savlaj el da aldamaz,
Aldarбыз деv birda aqыл бөлмегиз!
Mana нөгер бир кишida болalmaz,
Иш озqандан sora bygyn көрмегиз.

Çарылмаһын җаһ җырегim өлмејin,
Сьдар халым meni qalmaj bitgendi
Тыңсық җоqду өлым асьv көрмејin,
Bygyn mana allaj kynle җetgendi.

Ysdyrдыgyz көv itleni ysyме,
Qарuvларqа ne азсыqда болalmaz,
Төрт җаныmdan варь савьv kesime,
Nenca kynny taladyla tojalmaz.

Endi bygyn боһunaqа tileјme,
Bu qajqыla мен qoramaj ketelmez,
Mana җetgen zorluqlaһь bileme,
Ana işek bir adam da etelmez.

Тыңылаqыз, bek ваqаһь tenlerim,
Sizni eter işigizge qajtajым,
Bytynda bek җандан syjgen җөнерim,
Kөлымdegin bygyn sizge ajtajым.

Oququz siz kece kyn da ајырмај,
Oqurqа va zaman ertde җetgendi,
Esgi cirik sözlege da qajqырмај,
Qadaһьqыз, qorqar zaman ketgendi.

Ol adət qojuv ketgen kirleni,
Çaňız oquv sibiredi, bilesiz;
Tən etdi da tışileni, erleni
Sovet vlastnъ zakonlarъ, kəresiz.

Çoqdu bijle, çoqdu xanla em qulla,
Çoqdu sълъ, çoqdu sълsълz adamlarъ,
Biri qalmaj ciridile ol çolla,
Zalimlikni adeti ed ma vьla.

Ol işleni siz'a esge almazsълz,
Çuqun qojmaj tamьrından qurutulъ.
Meni kibik keң çolladan qalmazsълz,
Qaraňlълq adetleden bek tutulъ.

Bygyn meni etgenim'a terslikdi,
Anъ kesim tolu eslev bileme.
Ol işni va tav savij da billikdi,
Bu dunjada ol xallanъ kəreme.

Qaraňlълq bygyn meni vajlajdъ,
Kəzlerimi xalq icine acdьrmaj,
Çaşavdan'a əlmeklikni sajlajdъ,
Qojmazlълqdъ sanlarълъ sacdьrmaj.

Men cъnasam ьзьqьzqa qajtьrsълz,
Aълv etiv kəlygyzny kyldyrmej,
Xaraълъ tenlerime ajtьrsълz,
Esigizge vaşxa zatnъ keltirmej.

Andan sora ol toxdatdъ səzlerin,
Cъnarълъqь tьşьv anъ esine,
Qatъ qьsdъ duqum kibik kəzlerin,
Başxa madar tavьlmajьn kesine.

Aq qardan bek aqarǵıw betcigi,
Silkindi ol cǵnarǵa deǵ allanǵ,
Başdan ajaq qaltırar ed etcigi,
Kökregine tyjymcekle qalanǵ.

Cǵnajalmaj bir eki da buruldu,
Közy qarav keń dunjada qalırǵa;
Bek termile bir kesekni olturdu,
Bolalmajǵn kesi cǵanǵn alırǵa.

Em artǵnda salamlaşǵw eline,
Art tırǵıw tamaǵǵna cǵyldı,
Bileklerin quşca cǵajǵw kenine,
Syelmezca wıǵajlarǵ qıyldı.

Avdu sora taş tyşgenca atıǵw,
Etekleri salqınlıqca cǵajla,
Cıregine artıqlıqla qatıǵw,
Barǵan va tyvsyz teren qajala.

Ketdi ol cǵyz metr caqlı mijikden,
Qajda wutu, qajda qolu culǵana,
Xata tabıǵw adam tyjyl kijikden
Bara edi arǵ-berı bulǵana.

Qajanǵ tyz ortasǵna ceterge
Sıntaş kibik cǵavluqun da ornatdı,
Barǵan cǵolun tuvra eki eterge
Aq qajanǵ tyz ortasǵn qızartdı.

Belgi woldu kergenleni közyne
Aq qajada qalıw ketgen cǵavluqı,
Aldannanǵ bir betsizni sөzyne
Qurub ketib nasıwsızǵn savluqı.

Tyşdy ullu tauş bla tywyne,
Çanь savlaj dьgalasda termile,
Kөv zat kele nasьvсьznь көlyne,
Sanьqlarь uzaq çolda emile.

Alaj bla көzcykleri çavьldь,
Bu dunjada bir ьşanь qalmajьn,
Surat kivik ariv qьzсьq qavьldь,
Ol qajada virda xater volmajьn.

Qaraңььq anь көzyn vajlatdь,
Mutxuz avnu qatь vajlav kesine,
Elte varьv çyz metrden сьnatdь,
Çaşar xalнь alдыrmajьn esine.

Bolalmadь ol aqььn çьjarqa,
Dunja xalнь vaғьсьna ojlaşьv;
Tersni çolun yzyv keңe tьjarqa,
Çigit kivik sovet çolda davlaşьv.

Zakonьvuz andan xapar bilginci,
Bu işleni ol vaşьna çetdirdi.
Qarav ana: „Ma çolubuz“ deginci
Ol kesine erşi zakon etdirdi.

Erkinlikni çiltinlerin tutalmaj,
Boş zat bla çaşavcuqun qoratdь,
Cirik çolnu usynden qurutalmaj,
Çarьqlьqьn acьlmazca qaraltdь.

Kesi-kesin өltyryvcy kir adet
Zalimlikni adetinden qalqandь,
Saқьş etmej Zalixatda bolqan dert
Ol pelaxнь cirik çoldan alqandь.

Sovet çolnu zakonundan сықъв ол
Esgilikni adetine ketgendi,
Ajtır амалтын dunjasын сықъв ол
Ma kordygyz ne işlege çetgendi.

Borcubuzdu kyreşirge qadalъв
Quruturqa kir dunjaнъ qalqanън,
Oquv, bilim çolla bla uzalъв,
Kyrev anъ icibizde volqanън.

„Bijdi“, „quldu“ degen sözny uatъв,
Ol atlanъ ysyvyzden aлырqa,
Allaj erşi çoruqlanъ qoratъв,
Xar qarъvnu çarъq çolqa salырqa.

Отв. редактор *А.-С. Гербеков*. Техредактор *Ш. Ближотте*.

Сдано в производство 4/II 1935 г.

Подписано к печати 22/II 1935 г.

Формат 114x162¹/₃₂. Тип. зн. в 1 бум. л. 47,104, печ. ллет. 1.

Тираж 2600.

Зак. № 261.

Облито № 331.

Типография Кароблнациздата

Кясловодек 1935 г.

44030

Вакзасъ
Цена **50 k.**

у.05 к